

Dembrowska G. M. The achieving of educational and pedagogical activities in the of out-of-school sports activity facilities in Ukraine (50–70 years of the XX century)

The main areas of content and form of sport in the general system of out-of-school education in Ukraine in the 50–70 years of the XX century are defined; the features of educational and pedagogical activities for achieving the objectives of physical education in out-of-school educational institutions of general and profile type are singled; the status and characteristics of the educational process in out-of-school institutions of sporting profile is revealed and analyzed in the study period. It is proved that in Ukraine in 50–70 of the XX century sports activities occupied an important place in the overall out-of-school educational system, the purpose of which was focused on the tasks set out in government regulations and decisions and based on the principles of unity, continuity, commitment, integrated approach to the education of children and youth. The main role in the activity of out-of-school sports facilities belonged to sports clubs and sections for children's sports schools.

Key words: *physical education, physical culture and sports, out-of-school institutions of sporting profile, system, development, historical and pedagogical researches.*

УДК 378.096

Дем'яненко Н. М., Чаграк Н. І.

**ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ІНСТИТУТУ ОСВІТИ ЛЮДЕЙ ТРЕТЬОГО ВІКУ
(АВТОРСЬКИЙ ПРОЕКТ)**

Глобальною проблемою XXI ст. є стрімке старіння населення, що формує в суспільстві виклики політичного, соціального, економічного та культурного характеру. В Україні, в умовах швидких темпів демографічного старіння населення, постають питання соціального забезпечення зростаючого сегмента людей похилого (третього) віку, зниження навантаження на економічну сферу країни, інтеграції осіб третього віку в суспільне життя, збереження людського потенціалу, що часто сприяє поширенню проявів ейджизму, соціальної ізоляції представників цієї вікової групи та геронтофобії. Крім того, оскільки люди третього віку становлять значну частину населення країни, то від їхньої освіченості та орієнтування у суспільно-політичних, соціально-економічних і культурних явищах залежить траєкторія та швидкість державотворчих процесів. За цих обставин виникає потреба переосмислення ролі людей третього віку, усвідомлення їхнього потенціалу та створення можливостей для подальшого особистісного і професійного розвитку. Теоретичні й емпіричні дослідження у сфері геронтологічного знання (соціальна, педагогічна геронтологія, геронтопсихологія та ін.), а також практичний досвід розвинених країн світу доводять, що освіта в третьому віці – ефективний адаптаційний та інтеграційний механізм, спосіб подальшого розвитку і самореалізації особистості, а також шлях до реалізації концепції активного і позитивного довіліття. Такі перспективи спонукають до розширення функцій університету, оскільки освіта перестає бути прерогативою молоді. Для закладів вищої освіти відкриваються нові можливості щодо залучення осіб третього віку в академічне середовище і, відповідно, постає питання створення освітніх програм (як загальнокультурного, так і професійного спрямування) для цієї вікової групи. Головна ж соціальна функція освітньої програми – підвищення соціальних, освітніх та культурних показників людей третього віку і, відповідно, суспільства в цілому.

Ключові слова: *освіта впродовж життя, освітня програма, третій вік, Інститут освіти людей третього віку, активне довіліття, зміст освіти, геронтологія, педагогічна геронтологія.*

Демографічне старіння населення створює нові виклики для соціальної, економічної, культурної та інших сфер життя, розширює відповідальність за суспільний добробут. Водночас така ситуація спонукає до переосмислення ролі людей похилого / третього віку*, усвідомлення їхнього потенціалу та створення можливостей для подальшого особистісного і професійного розвитку. У цьому контексті значний інтерес викликає досвід Сполучених Штатів Америки, де: 1) освіта людей третього віку представлена вагомими досягненнями та мережею розвинених інституцій зі сформованими суспільними традиціями; 2) освітня геронтологія ґрунтується на високоякісних результатах теоретичних та емпіричних досліджень, дієвість яких доведена світовим визнанням і практичною реалізацією.

Представлений зразок освітньої програми є інтегрованим проектом Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника і Міжнародного Університету Флориди (США). Програма створена для Інституту освіти людей третього віку як моделі неформальної освіти, враховує американський соціальний, науковий і педагогічний досвід (M. Ardel, P. B. Baltes, E. Gonzales, R. J. Havighurst, P. Laslett, R. Manheimer, S. B. Merriam, K. Paggi, D. A. Peterson, J. W. Rowe, T. Schuller, D. Snowdon, C. Ventura-Merkel, B. J. Willcox, A. Withnall) [2–4; 6–9; 11; 12; 14–16; 18–20], адаптована до організації і провадження освітньої діяльності у закладах вищої освіти України.

Теоретичні основи виникнення “третього віку” як порівняно нової і безпрецедентної структурної умови постіндустріального суспільства є результатом історичного збігу трьох груп факторів: демографічного (збільшення середньої тривалості життя, що відповідним чином вплинуло на загальну структуру населення);

соціально-економічного (підвищення доходів, соціальна політика, якісніше медичне обслуговування); культурного (вищий загальний рівень освіти населення та освіти людей третього віку зокрема, толерантне ставлення до цієї вікової групи та її суспільна інтеграція).

Зазначені фактори призвели до переосмислення підходів до старіння і старості, до постпенсійної фази життя, а також до осіб третього віку, яких сьогодні розглядають із позицій перспективи людського ресурсу. Під ресурсним потенціалом старшого покоління розуміємо якісні характеристики індивіда, значущі для нього особисто, що вможливають ефективну взаємодію з іншими віковими групами та забезпечують участь у соціально-економічному житті суспільства.

На сучасному етапі суспільного розвитку України важливим завданням постає забезпечення соціальної адаптації та реадптації осіб третього віку, збереження людського потенціалу. Старша людина, яка перебуває поза суспільним і культурним розвитком країни, втрачає мотиваційну сферу, а тому і якість життя. Крім того, сам факт виходу на пенсію часто створює для неї соціальний і психологічний тиск через відхід від значущих ролей, зменшення відповідальності та зміну способу життєдіяльності. Якщо у суспільстві не сформувалася культура активного й позитивного довголіття, адекватне ставлення до цієї вікової групи, не створено відповідних інституцій, які б пропагували й забезпечували можливості подальшого особистісного розвитку осіб третього віку, то це неминуче призводить до поширення геронтофобії – страху старіння і старості. Очевидно, що людина, яка перебуває у певній соціальній ізоляції та в умовах незабезпеченості, не бачить перспектив після виходу на пенсію, що, відповідно, має негативний вплив на якість її життя, життя оточення та суспільства загалом.

На позитивний перебіг старіння людини вагомий вплив, із-поміж інших факторів, має її участь у різноманітних видах фізичної, інтелектуально-пізнавальної та соціальної активності, тобто суспільна інтеграція. Однак цьому часто перешкоджає така соціальна і культурна проблема постіндустріального (інформаційного) суспільства, як ейджизм – створення стереотипів та дискримінація людини на підставі її віку, поширена у формальних і неформальних сферах суспільного життя, що має серйозні наслідки як для осіб похилого віку, так і для держави загалом. Явище ейджизму може сприяти подальшому соціальному укоріненню стереотипів соціальної ізоляції, ментальної та когнітивної деградації, обмеження фізичної активності й створенню проблеми економічного тягаря у сфері соціального забезпечення громадян. Крім іншого, люди третього віку часто є активними учасниками формування інститутів представницької демократії (виборів, референдумів) та інших форм безпосередньої демократії. Оскільки ця вікова група становить значний сегмент населення фактично всіх країн, то від освіченості та орієнтування у суспільно-політичних, соціально-економічних і культурних явищах залежить траєкторія і швидкість державотворчих процесів.

Досвід розвинених країн світу демонструє, що ефективним адаптаційним та інтеграційним механізмом подальшого розвитку і самореалізації особистості у третьому віці є освіта впродовж життя. Освічене суспільство – вагомий чинник підвищення якості та стандартів життя громадян, соціальної стабільності й економічного балансу країни. Важливість освіти людей третього віку обґрунтована результатами досліджень у сфері геронтології, педагогіки, соціології, андрагогіки, які доводять позитивний вплив інтелектуального, емоційного і духовного розвитку на якість життя та розширення здатності особистості бути корисною для суспільства. Основне завдання освіти людей третього віку – підтримання активного довголіття, що сприятиме зниженню навантаження на систему соціального забезпечення й охорони здоров'я, а тому сприятиме економічному добробуту країни. В умовах стрімкого старіння суспільства потреба переосмислення ролі освіти людей третього віку для реалізації концепції активного і позитивного довголіття стає однією з нагальних у соціальній та освітній політиці України.

Такі перспективи спонукають до розширення функцій університету, оскільки освіта перестає бути прерогативою молоді. Для закладів вищої освіти відкриваються нові можливості щодо залучення осіб третього віку в академічне середовище і, відповідно, постає питання створення освітніх програм (як загальнокультурного, так і професійного спрямування) для цієї вікової і соціальної групи.

Цю освітню програму розроблено для Інститутів (університетів, факультетів, центрів) освіти людей третього віку на основі аналізу інституційної моделі освіти старших дорослих (olderadults) / людей третього віку (peopleofthethirdage) у США – “Institute for Learning in Retirement”, “Learning in Retirement Institute”, “Life long Learning Institute”, що діють як структурні підрозділи закладів вищої освіти, зокрема Інститут навчання на пенсії Гарвардського університету (Institute for Learning in Retirement, Harvard University), Інститут освіти впродовж життя фундації Б. Ошера Університету Делаваєр (Osher Lifelong Learning Institute, University of Delaware), Інститут освіти впродовж життя фундації Б. Ошера Флоридського Міжнародного Університету (Osher Lifelong Learning Institute, Florida International University та ін.) [10; 13; 17].

Зміст освіти осіб третього віку має основним завданням сприяти суспільній інтеграції, пристосуванню до соціальних, технологічних, економічних та культурних змін, забезпеченню автономної життєдіяльності у постпенсійній фазі життя. Зміст освіти складають курси, тренінги і практичні заняття, які спрямовані на інтелектуальну, психічну, соціальну та фізичну активність людини та які поєднують навчання, фізичну активність і дозвілля. Така організація освітнього процесу дозволяє людям третього віку відчувати себе частиною академічної спільноти.

Особливостями освітньої програми Інститутів освіти людей третього віку є спираючі на здобуті знання і компетентності слухачів, використання їхнього попереднього (життєвого і професійного) досвіду, широкий спектр курсів суспільного, гуманітарного й мистецького циклів, поєднання навчання, здоров'язбережувальних тренінгових технологій та дозвілля (туризму), академічна свобода учасників освітнього процесу (можливість вибору курсів, форм і методів навчання, залучення слухачів до планування і розроблення освітньої програми та ін.).

*У науковому дискурсі у сфері соціальної та освітньої геронтології використовують чотиривікову структуру життєвого шляху, запропоновану й обґрунтовану П. Ласлеттом (Laslett P. The emergence of the third age: A fresh map of life / Laslett P. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991), за якою *перший вік* – час зростання – підготовка, становлення; *другий вік* – час реалізації – досягнення; *третій вік* – час зміни курсу – самореалізація; *четвертий вік* – час інтеграції – завершення. Відповідно до цієї періодизації, третій вік – це період, який настає після середнього віку, коли люди все ще активні (55–74 роки), і триває до старості (75–90 років). Відлік третього віку часто починається з виходом людини на пенсію, з чим пов'язані докорінні зміни в психологічній та соціальній сферах індивіда у площині його взаємин із суспільством. У Сполучених Штатах Америки для означення цієї вікової групи послуговуються терміном “старші дорослі” (“olderadults”).

I. Профіль освітньої програми Інституту освіти людей третього віку

1. Загальна інформація	
Повна назва закладу вищої освіти та структурного підрозділу	Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”
Офіційна назва освітньої програми	Освітня програма Інституту освіти людей третього віку
Обсяг освітньої програми	130 кредитів ЕКТС, термін навчання – 2 роки * * Слухачі можуть продовжувати навчання в Інституті, незалежно від кількості років навчання.
Передумови	Освітня програма створена для цільової групи - “люди третього віку” (55–75 років). Наявність попередньої вищої освіти не є обов'язковою.
Мова викладання	Українська (державна); іноземні мови (за необхідності).
2. Мета освітньої програми	
<ul style="list-style-type: none"> – реалізація Концепції ціложиттєвої освіти; – реалізація потреби людини в інтелектуальному, фізичному, культурному і моральному розвитку; – адаптація до сучасних умов життя та суспільна інтеграція людей третього віку шляхом здобуття нових знань і компетентностей, волонтерської роботи, міжособистісної комунікації та діалогу поколінь; – заохочення суспільно активної поведінки людей третього віку в умовах постпенсійної фази життя; – поліпшення якості життя людей третього віку, завдяки забезпеченню доступу до сучасних технологій та адаптації до швидкого технологічного розвитку суспільства; – поширення знань серед населення третього віку, підвищення його загальнокультурного рівня і розширення світогляду; – сприяння позитивному старінню й активному довголіттю осіб третього віку. 	
3. Характеристика освітньої програми	
Орієнтація освітньої програми	Освітнього та загальнокультурного спрямування.
Особливості програми	Освітня програма спрямована на розвиток особистості у постпенсійній фазі життя, зокрема інтелектуальну, психічну, соціальну і фізичну активність людини та поєднує навчання (теоретичне і практичне), фізичну активність і дозвілля.
4. Викладання та оцінювання	
Викладання та навчання	Застосування технологій автономного навчання, тьюторського супроводу, взаємного навчання, залучення слухачів до організації і здійснення освітнього процесу. Планування і проведення навчальної діяльності здійснюється, спираючись на раніше здобуті знання і компетентності слухачів та з використанням їхнього попереднього (життєвого і професійного) досвіду. Гнучкість і диференціація освітнього процесу, пристосування до потреб слухачів – головні умови успішного навчання осіб третього віку. Основні форми організації і здійснення освітнього процесу: – навчальні заняття (лекції, семінари, тьюторське консультування, групові, індивідуальні тьюторіали); – практична підготовка (тренінги, практичні заняття); – консультації; – самостійна робота; – позааудиторні заходи (екскурсії, подорожі, культурно-просвітні заходи).
Оцінювання	Навчання осіб третього віку відбувається із застосуванням неформальної перевірки отриманих знань / компетентностей.

5. Програмі компетентності	
<p>Загальні компетентності</p> <p>1. Уміння вчитися впродовж життя.</p> <p>2. Соціальна і громадянська компетентності.</p> <p>3. Ініціативність і підприємливість</p> <p>4. Інформаційно-цифрова і технологічна компетентність.</p> <p>5. Обізнаність і самовираження у сфері культури.</p> <p>6. Екологічна компетентність.</p> <p>7. Компетентність у сфері здорового способу життя, активного й позитивного довголіття.</p>	<p>1.1. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>1.2. Здатність удосконалювати і розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень; адаптивність та комунікабельність.</p> <p>1.3. Усвідомлення власних освітніх потреб та цінності нових знань і вмінь; зацікавленість у пізнанні світу.</p> <p>1.4. Уміння визначати мету навчальної діяльності, відбирати й застосовувати потрібні знання та способи діяльності для досягнення цієї мети, організувати та планувати свою навчальну діяльність, моделювати власну освітню траєкторію, аналізувати, контролювати, коригувати та оцінювати результати навчальної діяльності.</p> <p>2.1. Здатність адекватного сприйняття старіння і старості.</p> <p>2.2. Уміння висловлювати власну думку, оцінювати аргументи та змінювати думку на основі доказів; аргументувати та відстоювати свою позицію, дискутувати.</p> <p>2.3. Розуміння й аналіз глобальних процесів і явищ та прогнозування їхніх наслідків.</p> <p>2.4. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.</p> <p>2.5. Здатність приймати обґрунтовані рішення.</p> <p>3.1. Здатність генерувати нові ідеї, вирішувати життєві проблеми, аналізувати, прогнозувати, ухвалювати оптимальні рішення.</p> <p>3.2. Вміння аналізувати власну економічну ситуацію, родинний бюджет; здійснювати фінансове планування.</p> <p>3.3. Здатність орієнтуватися в широкому колі товарів та послуг і на основі чітких критеріїв робити правильний споживчий вибір.</p> <p>4.1. Здатність розпізнавати проблеми, що виникають у навколишньому середовищі.</p> <p>4.2. Вміння послуговуватися технологічними пристроями.</p> <p>4.3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації, оцінка її достовірності. Критичне осмислення інформації та джерел її отримання.</p> <p>4.4. Уміння працювати з основними комп'ютерними програмами.</p> <p>5.1. Здатність до культурної самоідентифікації.</p> <p>5.2. Здатність розуміти культурне розмаїття у глобальному суспільстві.</p> <p>5.3. Знання етики міжкультурної комунікації і взаємодії.</p> <p>5.4. Уміння аналізувати і критично оцінювати процес культурного і соціального розвитку у світі.</p> <p>5.5. Здатність усвідомлювати вплив культури на загальний суспільний розвиток.</p> <p>5.6. Розуміння ролі свого покоління у суспільно-політичному і культурному процесах.</p> <p>5.7. Здатність спілкуватися в іншомовному середовищі.</p> <p>6.1. Ощадне та бережливе ставлення до природних ресурсів, чистоти довкілля та дотримання санітарних норм побуту.</p> <p>7.1. Навички раціонального харчування (дотримання режиму харчування; уміння скласти харчовий раціон, урахувавши реальні фінансові можливості та користь для здоров'я; вміння визначати й зберігати якість харчових продуктів).</p> <p>7.2. Навички рухової активності (виконання ранкової зарядки; регулярні заняття фізичною культурою, спортом, руховими іграми, фізичною працею тощо).</p> <p>7.3. Санітарно-гігієнічні навички.</p> <p>7.4. Здатність дотримуватися режиму праці та відпочинку (вміння чергувати розумову та фізичну активності, організувати повноцінний відпочинок і дозвілля).</p> <p>7.5. Навички ефективного спілкування.</p> <p>7.6. Навички розв'язування конфліктів.</p> <p>7.7. Навички адекватної поведінки в різних умовах і ситуаціях життя.</p> <p>7.8. Здатність до психічного самоконтролю.</p> <p>7.9. Здатність до самоусвідомлення та самооцінки, подолання проблем геронтофобії (уміння усвідомлювати власну унікальність; позитивне ставлення до себе, інших людей, до життєвих перспектив; адекватна самооцінка, адекватне сприйняття старіння і старості).</p> <p>7.10. Здатність аналізувати проблеми й ухвалювати рішення, враховуючи власні можливості та життєві обставини.</p>
Фахові компетентності	За запитом (відповідно до потреб особистості).
6. Ресурсне забезпечення реалізації програми	
Кадрове забезпечення	Усі науково-педагогічні працівники, що забезпечують освітню програму, за кваліфікацією відповідають профілю і напрямку дисциплін, які викладаються, мають необхідний стаж педагогічної діяльності та досвід практичної роботи. До організації і провадження освітнього процесу можуть залучатися слухачі – фахівці з досвідом дослідницької / управлінської / інноваційної / творчої роботи та / або роботи за фахом.
Матеріально-технічне забезпечення	Матеріально-технічне забезпечення дозволяє реалізувати освітній процес. Стан приміщень засвідчено санітарно-технічними паспортами, що відповідають чинним нормативним актам.
Інформаційне та навчально-методичне забезпечення	Освітня програма забезпечена відповідними інформаційними та навчально-методичними ресурсами.

II. Перелік компонентів освітньої програми

№ з/п	Компоненти освітньої програми (освітні курси, практикуми та ін.)	К-ть кредитів / годин		
		аудиторні заняття	самостійна робота	разом
Обов'язкові компоненти освітньої програми				
1.	Вибрані питання філософії. Філософія життя у постпенсійній фазі життєдіяльності людини. Явища ейджизму і геронтофобії.	1	2	3
2.	Історія західної цивілізації.	1	2	3
3.	Історія України.	1	2	3
4.	Політична картина світу в XXI столітті.	1	2	3
5.	Геронтологія і герогогіка (педагогічна геронтологія).	1	2	3
6.	Актуальні питання психології. Психологія зрілості і пізньої зрілості людини (геронтопсихологія).	1	2	3
7.	Соціальна психологія старіння.	1	2	3
8.	Соціологія поколінь. Міжпоколінні відносини.	1	2	3
9.	Актуальні питання правової сфери життя в пенсійний період. Право власності. Право спадщини. Медичне страхування.	1	2	3
10.	Фактори фінансового благополуччя. Фінансові стратегії на пенсії.	1	2	3
11.	Наука і технології.	1	2	3
12.	Комп'ютер та основні програми.	1	2	3
13.	Художнє мистецтво світу.	1	2	3
14.	Історія музичного мистецтва. Музичні жанри.	1	2	3
15.	Актуальні питання природознавства. Екологічні проблеми людства.	1	2	3
16.	Громадське здоров'я та медицина порятунку. Основи геріатрії. Геріатричні засоби.	1	2	3
17.	Здорове, активне і позитивне довголіття. Здорове харчування. Геродієтика.	2	1	3
18.	Фізична культура.	1	0	1
19.	Туризм.	2	0	2
20.	Волонтерська робота.	1	0	1
Разом кредитів обов'язкових компонентів освітньої програми		22	33	55
Вибіркові компоненти освітньої програми				
1.	Актуальні питання історії, мистецтва і культури.	1	2	3
2.	Історія української мови.	1	2	3
3.	Історія світової освіти та університетів.	1	2	3
4.	Зародження суспільних рухів.	1	2	3
5.	Література.	1	2	3
6.	Мистецтво країн світу і цивілізацій. Визначні художники.	1	2	3
7.	Історія театру і кіно.	1	2	3
8.	Іноземна мова (за вибором).	1	2	3
9.	Теорія і методика комунікації поколінь.	1	2	3
10.	Основи етнопедагогіки та родинне виховання.	1	2	3
11.	Практична психологія.	1	2	3
12.	Особистість. Вікова психологія. Психологія розвитку.	1	2	3
13.	Психологія конфліктів. Конфлікт поколінь.	1	2	3
14.	Мемуаристика. Архів. Генеалогія.	1	2	3
15.	Дизайн. Одяг: стиль і мода.	1	2	3
Разом кредитів вибірових компонентів освітньої програми		15	30	45
Практична підготовка (за вибором)				
1.	Робота з персональним комп'ютером. Соціальні мережі. Комп'ютерні ігри (на розвиток когнітивних функцій).	1	2	3
2.	Блог, різновиди блогів. Створення і ведення власного блогу.	1	2	3
3.	Фотографія.	1	2	3
4.	Музичне мистецтво (гра на музичних інструментах, спів).	1	2	3

№ з/п	Компоненти освітньої програми (освітні курси, практикуми та ін.)	К-ть кредитів / годин		
		аудиторні заняття	самостійна робота	разом
5.	Образотворче мистецтво.	1	2	3
6.	Аплікація. Витинанки. Флористика.	1	2	3
7.	Вишивання. В'язання.	1	2	3
8.	Йога. Медитація.	1	2	3
9.	Садівництво.	1	2	3
10.	Технологія приготування їжі. Кулінарне мистецтво і сервірування.	1	2	3
Разом кредитів практичної підготовки		10	20	30
Разом кредитів освітньої програми		47	83	130

Освітній процес в Інституті освіти людей третього віку – інтелектуальна, творча, культурно-просвітницька, пізнавальна діяльність, що здійснюється через систему педагогічних, культурних заходів, спрямована на засвоєння, примноження та використання знань і компетентностей осіб, які навчаються, а також на ціложиттєвий особистісний розвиток. Серед основних видів освітньої діяльності людей третього віку виділяємо: інтелектуально-пізнавальну, набуття знань і практичних компетентностей у певній сфері знань, фізичний розвиток та охорону здоров'я, мистецько-творчий напрям, дозвілля, волонтерську роботу та ін.

Представлена освітня програма розрахована на 130 кредитів ЕКТС, із яких 47 – аудиторні заняття, 83 кредити відведено на самостійну роботу. В організації і здійсненні освітнього процесу використовуються: навчальні заняття (лекції, семінари, групові й індивідуальні тьюторіали), практична підготовка (тренінги, практичні заняття), консультації, самостійна робота, позааудиторні заходи (екскурсії, подорожі тощо).

Головними умовами успішного навчання осіб третього віку вважаємо гнучкість і диференціацію освітньої діяльності, пристосування до потреб особистості, спираючись на наявні знання та компетентності, використання життєвого і професійного досвіду слухачів в організації та здійсненні освітнього процесу, індивідуальний супровід в освоєнні освітньої програми.

Використана література:

1. МОН України. Освітньо-професійна програма. Зразок. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/16071>.
2. Ardelt M. Intellectual versus wisdom-related knowledge: The case for a different kind of learning in the later years of life. *Educational Gerontology*. 2000. № 26. P. 771–789.
3. Baltes P. B., Sowarka P., Kliegl R. Cognitive training research on fluid intelligence: what can older adults achieve by themselves? *Psychology and Aging*. 1989. № 4. P. 217–222.
4. Gonzales E., Matz-Costa C. Morrow-Howell Increasing Opportunities for the Productive Engagement of Older Adults: A Response to Population Aging. *The Gerontologist*. 2015. Vol. 55. № 2. P. 252–261.
5. Harvard Institute for Learning in Retirement. URL: <https://hlr.harvard.edu>.
6. Havighurst R. J. Successful aging. *The Gerontologist*. 1961. № 1. P. 8–13.
7. Laslett P. The emergence of the third age: A fresh map of life. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1991. 300 p.
8. Manheimer R. Allocating Resources for Lifelong Learning for Older Adults. *Challenges of aging society. Ethical Dilemmas, Political Issues* / ed. by R. Pruchno, M. Smyer. Baltimore : The John Hopkins University Press, 2007. 448 p.
9. Merriam S. B. Young and Old Promoting Community Wellbeing: The Case for Lifelong Learning for Older Adults. *Adult Education Quarterly*. 2014. Vol. 64(2). P. 128–144.
10. Osher Lifelong Learning Institute. Florida International University. URL: <https://olli.fiu.edu>.
11. Paggi K., Hayslip B. Mental aerobics: exercises for the mind in later life. *Educational Gerontology*. 1999. № 25. P. 2–21.
12. Peterson D. A. A history of education for older adults. *The older adult learner: aspects of educational gerontology* / ed. D. B. Lamdsen. Washington, D.C. : Hemisphere Publishing, 1985. P. 1–23.
13. Population Ageing in Ukraine: Some Demographic, Socioeconomic, and Medicare Issues. Situational analysis / ed. A. Blyumina. Kyiv, 2005. 60 p.
14. Rowe J. W., Kahn R. I. Successful aging. *The Gerontologist*. 1997. № 37 (4). P. 433–440.
15. The benefits of learning: The impact of education on health, family life, and social capital / T. Schuller, J. Preston, C. Hammond, A. Brasset-Grundy, J. Bynner. London ; New York : Routledge Falmer, 2004. 250 p.
16. Snowdon D. Aging with grace: what then our study teaches us about leading longer, healthier, and more meaningful lives. New York : Bantam Books, 2001. 270 p.
17. University of Delaware. Osher Lifelong Learning Institute. URL: <https://www.lifelonglearning.udel.edu/dover>.
18. Ventura-Merkel C., Doucette D. Community colleges in aging societies. *Educational Gerontology*. 1993. № 19. P. 161–171.
19. Willcox B. J., Willcox D. C., Suzuki M. Exceptional human longevity. *Aging and age-related diseases: the basics* / ed. M. Karasek. Hauppauge, NY : Nova Science Publishers, 2006. P. 459–509.
20. Withnall A. Exploring influences on later life learning. *International Journal of Lifelong Education*. 2006. № 25 (1). P. 29–49.

Referances:

1. MON Ukrainy. Osvitno-profesiina prohrama. Zrazok. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/16071>
2. Ardel M. Intellectual versus wisdom-related knowledge: The case for a different kind of learning in the later years of life Educational Gerontology. 2000. № 26. P. 771–789.
3. Baltes P. B., Sowarka P., Kliegl R. Cognitive training research on fluid intelligence: what can older adults achieve by themselves? Psychology and Aging. 1989. № 4. P. 217–222.
4. Gonzales E., Matz-Costa C., Morrow-Howell Increasing Opportunities for the Productive Engagement of Older Adults: A Response to Population Aging The Gerontologist. 2015. Vol. 55. № 2. P. 252–261.
5. Harvard Institute for Learning in Retirement. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <https://hilr.harvard.edu>
6. Havighurst R. J. Successful aging The Gerontologist. 1961. № 1. P. 8–13.
7. Laslett P. The emergence of the third age: A fresh map of life – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991.
8. Manheimer R., Allocating Resources for Lifelong Learning for Older Adults / Challenges of managing society. Ethical Dilemmas, Political Issues. Ed. by R. Pruchno, M. Smyer. – Baltimore : The John Hopkins University Press, 2007. 448 p.
9. Merriam S. B. Young and Kee Promoting Community Wellbeing: The Case for Lifelong Learning for Older Adults Adult Education Quarterly. 2014. Vol. 64 (2). P. 128–144.
10. Osher Lifelong Learning Institute. Florida International University. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupa : <https://olli.fiu.edu>
11. Paggi K., Hayslip B. Mental aerobics: exercises for the mind in later life Educational Gerontology. 1999. № 25. P. 2–21.
12. Peterson D. A. A history of education for older adults / Lamsden D. B. (Ed.) The older adult as learner: aspects of education in gerontology. Washington, D. C.: Hemisphere Publishing, 1985. P. 1–23.
13. Population Ageing in Ukraine: Some Demographic, Socioeconomic, and Medicare Issues. Situational analysis / Blyumina A. (Ed.). Kyiv, 2005. 60 p.
14. Rowe J. W., Kahn R. I. Successful aging The Gerontologist. 1997. № 37 (4). P. 433–440.
15. The benefit of learning: The impact of education on health, family life, and social capital / Schuller T., Preston J., Hammond C., Braslet-Grundy A., Bynner J. London – New York : Routledge Falmer, 2004.
16. Snowdon D. Aging with grace: what then a study teaches us about leading longer, healthier, and more meaningful lives. New York : Bantam Books, 2001.
17. University of Delaware. Osher Lifelong Learning Institute. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupa : <https://www.lifelonglearning.udel.edu/dover>
18. Ventura-Merkel C., Doucette D. Community colleges in an aging society Educational Gerontology. 1993. № 19. P. 161–171.
19. Willcox B. J., Willcox D. C., Suzuki M. Exceptional human longevity / Karasek M. (Ed.). Aging and age-related diseases: the basics. Hauppauge, NY : Nova Science Publishers, 2006. P. 459–509.
20. Withnall A. Exploring the link between later life learning International Journal of Lifelong Education. 2006. № 25 (1). P. 29–49

Демьяненко Н. Н., Чаграк Н. И. Образовательная программа Института обучения людей третьего возраста (авторский проект)

Глобальной проблемой XXI века является стремительное старение населения, что формирует в обществе вызовы политического, социального, экономического и культурного характера. В Украине, в условиях быстрых темпов демографического старения населения, возникают вопросы социального обеспечения растущего сегмента пожилых людей (людей третьего возраста), снижения нагрузки на экономическую сферу страны, интеграции лиц третьего возраста в общественную жизнь, что, в свою очередь, часто способствует распространению проявлений эйджизма, социальной изоляции представителей этой возрастной группы и геронтофобии. Кроме того, поскольку люди третьего возраста составляют значительный сегмент населения страны, то от их образованности и ориентации в общественно-политических, социально-экономических и культурных явлениях зависит траектория государственных процессов. В этих условиях возникает необходимость переосмысления роли людей третьего возраста, осознания их потенциала и создание возможностей для дальнейшего личностного и профессионального развития. Теоретические и практические исследования в области геронтологии, а также опыт развитых стран доказывают, что образование в третьем возрасте – это эффективный адаптационный и интеграционный механизм, способ дальнейшего развития и самореализации личности, а также путь к реализации концепции активного и успешного долголетия.

Такие перспективы побуждают к расширению функций университета, поскольку образование перестает быть прерогативой молодежи. Для высших учебных заведений открываются новые возможности по привлечению лиц третьего возраста в академическую среду. Соответственно, возникает вопрос создания образовательных программ (общекультурного и профессионального направления) для этой возрастной группы. Главная социальная функция образовательной программы – повышение социальных, образовательных и культурных показателей людей третьего возраста и, соответственно, общества в целом.

Ключевые слова: образование в течении жизни, образовательная программа, третий возраст, Институт образования людей третьего возраста, активное долголетие, содержание образования, геронгогика, педагогическая геронтология.

Demyanenko N. M., Chahrak N. I. Educational program for students of the Institute for education of people of the third age

The global problem of the 21st century is the rapid aging of the population, which creates many political, social, economic and cultural challenges for the society. In Ukraine, at a fast pace of demographic aging of the population, there are issues of social security of the growing segment of the elderly / people of the third age, reducing the burden on the economic sphere of the country, integrating people of the third age into public life, and preserving human potential. These issues, in turn, often contribute to the spread of ageism, gerontophobia and social exclusion of this age group. In addition, since people of the third age make up a significant segment of the country's population, the trajectory and speed of government processes depend on their education and orientation in socio-political, socio-economic and cultural processes. Under these conditions, it becomes necessary to rethink the role of people of the third age, to realize their potential and to create opportunities for their further personal

and professional development. Research and good practice in the field of gerontology, as well as the experience of the developed countries, prove that education in late life is an effective adaptive mechanism, a way of further development and self-realization of the individual, as well as a way to implement the concept of active and successful ageing.

Such prospects encourage the expansion of University functions, since education is no longer a prerogative of young people. For higher educational institutions, new opportunities are opening up to attract people of the third age to the academic environment. Accordingly, the educational programs (both of general and professional direction) for this age group should be worked out. The main social function of such educational programs is to increase the social, educational and cultural characteristics of people of the third age and, accordingly, of the society as a whole.

Key words: educational program, Institute for education of people of the third age, people of the third age, active and successful ageing, content of education.

УДК 377.3/376.33

Денькович Н. А.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА В МЕЖАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто проблему організації навчального процесу підготовки фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору. Висвітлено специфіку взаємодії викладача та учнів під час освітнього процесу. Показано важливість законодавчої та нормативно-правової сфери і підтримки учнів з особливими потребами. Проаналізовано основні базові підходи у роботі з учнями з особливими освітніми потребами та значний вплив гуманної педагогіки на позитивний навчальний процес. Виявлено різноманіття педагогічних підходів у роботі з учнями в інклюзивному класі та доведено ефективність диференційованого навчання. Відкрито для огляду проблему важкодоступності відвідування учнями з особливими потребами позаурочних заходів у місті: театри, музеї, тематичні екскурсії. Обґрунтовано та доведено важливість теми дослідження в освітньому просторі України в сучасній педагогічній системі XXI ст.

Ключові слова: інклюзивне середовище, освітній простір, фахівець, закон, диференційоване навчання, гуманна педагогіка.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що для формування та організації навчального процесу підготовки фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору потрібне особливе навчальне середовище та підхід у навчальному процесі. І, звичайно ж, потрібно врахувати, що процес організації процесу навчання ускладнений та має свою специфіку в інклюзивному середовищі в умовах підготовки учнів з особливими потребами, зокрема тих, хто не чує.

Автором взято для вивчення нормативно-правовий аспект формування та надання освітніх послуг учням з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання та окреслено методичні передумови у формуванні фахівців з образотворчого та декоративного мистецтва в закладах професійно-технічної освіти.

Історіографія дослідження складається з нормативно-правових документів, державних програм та стандартів. Також взято до уваги праці науковців у сфері інклюзивного навчання, зокрема Л. Будяк [1], Е. Данілавичюте [3], Т. Дегтяренко [4], В. Засенко [8], А. Колупаєва [11], О. Федоренко [16] та ін.

Серед джерельної бази дослідження у сфері проблем інтеграції людей із різноманітними проблемами та станом здоров'я в навчальний процес, загальнодоступність та якість навчання таких учнів, автором розглянуто праці таких учених, як М. В. Ворона та Ю. М. Найдя [2].

Беручи до уваги всі вищезгадані джерела та дослідження науковців, ми обрали для себе тему вивчення організації навчального процесу фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору.

Метою статті є висвітлення проблем організації навчального процесу в підготовці фахівців образотворчого та декоративного мистецтва в межах інклюзивного простору.

Відповідно до Закону України "Про охорону дитинства", де у статті 26 сказано: "Держава сприяє створенню дітям-інвалідам та дітям з вадами розумового або фізичного розвитку необхідних умов, рівних з іншими громадянами можливостей для повноцінного життя та розвитку з урахуванням індивідуальних здібностей та інтересів". Однією з таких можливостей є рівний доступ до якісної освіти, головною метою якої – створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості [7].

Верховна Рада України ухвалила Закон "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VIII, де чітко визначено такі поняття, як "особа з особливими освітніми потребами" та "інклюзивне навчання": "Особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому